Piliakalnio aikštelėje iki projektinio gylio ištirtame šurfe 1 atidengta 4 riedulių eilė, kurios datavimui bei paskirčiai nustatyti trūksta duomenų (4 pav.). Taip pat giliau surastas suplūkto tinko sluoksnelis bei ankstyvesnių paskyrų perdegusių rieduliukų, kuriais, matyt, buvo sutvirtintas piliakalnio aikštelės pakraštys bei šlaitas. Ant piliakalnio didžiojo gynybinio pylimo žvalgytuose plotuose 1, 2 surinkti 147 vienetai (4,4 kg) molio tinko gabalų. Molio tinku buvo sutvirtintas pylimo viršus. Šurfe 4 po paviršiniais sluoksniais rastas 30–45 cm storio rudos spalvos molingos žemės sluoksnis, šioje vietoje atsiradęs vykstant piliakalnio šlaitų erozijos procesams – slenkant šlaitams. Surasti radiniai perduoti LNM, kaulai – dr. Giedrei Piličiauskienei tyrimams.

Seredžius hillfort I and the settlement at its foot

During the 2012 investigation at the Seredžius hillfort and settlement complex (Jurbarkas District, W Lithuania) four 2 x 5 m trenches (2–5) and four test pits (1–4) (a total of 44.5 m^2) were excavated (Figs. 1–4). 14 individual finds, 299 pieces of clay daub (a total of 9.618 kg), 62 potsherds (only 5 thrown, the rest hand built with rough surfaces), and osteological material that should be connected with the hillfort's existence were discovered. The excavated areas were dated to the mid-1st millennium – early 15th century on the basis of the finds.

4 pav. Šurfe 1 atidengta akmenų eilė. M. Mačiulio nuotr.
Fig. 4. The row of stones unearthed in test pit 1

Ernestas Vasiliauskas

Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnis II ir Senosios Žagarės dvarvietė

2012 m. buvo tęsiami archeologiniai tyrinėjimai Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnyje II ir Senosios Žagarės dvarvietėje. Jų metu ištirtas 96 m^2 plotas (6x16 m), žvalgytos laiptų 20 gręžtinių polių, takelio (45 m^2) vietos. Tyrimuose dalyvavo (archeologinę praktiką atliko) ŠU istorijos specialybės IV kurso studentai.

Anksčiau tyrimai piliakalnyje vykdyti 1956 (J. Naudužas), 1999 (R. Jarockis), 2010 m. (E. Vasiliauskas), o papėdės gyvenvietėje – 2009 m. (ištirtas 265 m^2 plotas, E. Vasiliauskas) (žr.: *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 94–95; *ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 72–77; *ATL 2010 metais,* V., 2011, p. 72–83; Vasiliauskas E., Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnio ir kapinyno radiniai (Kai kuriais Žagarės XII–XIII a. istorijos klausimais), *Lietuvos archeologija*, V., 2008, t. 33, p. 153–186). Bendras per 3 sezonus tirtas plotas piliakalnyje sudaro 196 m^2.

Plotas 3 (numeracija tęstinė) išmatuotas piliakalnio R šlaito dalyje, suprojektuotų polinių laiptų vietoje, apardytoje ir erodavusioje išgraužoje (apie 70 % viso tirto ploto) (1 pav.). Šlaitas leidžiasi R kryptimi – į buvusį užpiltą gynybinį

1 pav. Ištirtas plotas 3, atidengta akmenų konstrukcija iš PV (nuo piliakalnio aikštelės viršaus). E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 1. Excavated area 3, the unearthed stone construction, as seen from the SW (from the top of the hillfort's enclosure)

2 pav. Akmenų konstrukcija, pastatas 1, krosnis 2. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 2. A stone construction, building 1, stove 2

griovį. Nuolydis – 2 m (H_{abs} 83,42–81,44 m). Tyrimų metu nustatyta, kad kultūriniai sluoksniai suardyti gerokai įsikasant įžemyje (viršuje – H_{abs} 82,47–82,50 m, apačioje – H_{abs} 80,03–80,23 m). Išgraužos apačioje fiksuotas įžemis – žvyras, žvirgždas, išplauti akmenys.

Kultūrinio sluoksnio storis siekia nuo 30–54 cm iki 1,1–1,2 m. Tyrinėtame plote išskirta nuo 1–2 iki 4–5 sluoksnių, o pagal radinius kaip ir 2010 m. du horizontai: 1) XIII–XV a. I pusė; 2) XVI–XVII a. Tirtame plote 20–30 cm gylyje konstatuotas XIII–XV a. I pusės kultūrinis sluoksnis (storis – 28–76 cm) su objektais (2 stulpavietėmis 1, 2 (H_{abs} 81,81 m), akmenine krosnimi 2 (H_{abs} 82,41–82,44 m) – skersmuo 1,4 m, aukštis 27 cm, pastatu 1), akmenų sutvirtinimo sluoksnio fragmentais (plotis 4–5 m, H_{abs} 82,71–82,98 m) (1, 2 pav.), duobe 5, sudegusių rąstų sluoksniu (20–30 cm gylis, H_{abs} 82,83–82,86 m) bei radiniais (XIII–XIV a. geležinio pentinio plačiaašmenio kirvio dalimi su pleištu, 3 arbaleto įtveriamais strėlių antgaliais, vinimis pailgomis, išlenktomis (6 vienetai) ar nukirptomis galvutėmis (30 vienetų) (dalis jų buvę ugnyje) (3–4 pav.). Panašių vinių rasta Rygos arkivyskupo Turaidos pilyje (Graudonis J., *Turaidas pils. Atradumi*, 2003, Turaida, t. II, tab. 33:3, 5), Luokstenės pilyje (Mugurēvičs Ē., *Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi. 3.–15. gs. arheoloģiskie pieminekļi*, Rīga, 1977, tab. XXIV:6). Taip pat rastas žalvarinis uždaras žiedas tordiruota priekine dalimi, rombo formos pakabutis, susuktų geležinių vielučių nuo sudėtinio krūtinės papuošalo fragmentai (5 pav.), sidabrinė tiksliau nenustatyta XIII–XV a. Vakarų Europos moneta – pakabutis nuo kaklo vėrinio, negausios apžiestos ornamentuotos keramikos fragmentai (8 šukės), žalvarinio indo likučiai (57 vienetai krosnies vietoje), apdegę (167 vienetai) ir neapdegę (265 vienetai) gyvūnų kaulai, apdegusio molio tinko fragmentai (515 vienetų).

3 pav. XIII–XIV a. geležinės kaltinės vinys nugnybtomis galvutėmis iš krosnies 2. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 3. 13th–14th-century hand-forged iron nails with cut-off heads from stove 2

4 pav. XIII–XIV a. geležinės kaltinės vinys užlenktomis galvutėmis. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 4. 13th–14th-century hand-forged iron nails with clinch heads

Vinys, arbaleto strėlių antgaliai, kirvis su pleištu rasti tirto pastato vietoje ir virš krosnies. Žalvarinių indų fragmentų buvo rasta 1956 ir 2010 m. tyrinėjimų metu (šie dirbiniai tada tiksliau nebuvo identifikuoti) ir Jurgaičių piliakalnio papėdės gyvenvietėje (*ATL 2011 metais*,

V., 2012, p. 83, pav. 10). Švedijoje tokie indai pagal Gustafą Trotzigą priskiriami *D tipui* (sukniedyti iš kelių plokščių) ir yra datuojami 900–1300 m. ar vėlesniu periodu (žr. Trotzig G., *Metallkärl av koppar och dess legeringar under vikingatid och tidig medeltid – en systematisering*, Fornvännen, 1978, nr. 73, p. 19, pav.: 4:7; 5).

Atliktos radioaktyviosios anglies tyrimai pastato vietoje ir akmeninės krosnies aplinkoje parodė 2 datas: 985–1050 m. (43,4 %; Vs–2274) ir 865–970 m. (62,9 %; Vs–2276). Tokiu būdu šios datos gerokai paankstina tyrinėto objekto chronologiją iki IX a. II pusės – XI a. vidurio. Archeologinių radinių, patvirtinančių tokį datavimą, iki šiol nesurasta – priešingai geležiniai arbaleto strėlių antgaliai, pentinio kirvio dalis liudija vėlyvesnį šio sluoksnio datavimą – XIII–XIV a.

Sudėtinga datuoti po velėna, 32–50 cm gylyje (H_{abs} 82,70–83,03 m) atidengtą akmenų sutvirtinimo struktūrą. Panašiame gylyje (H_{abs} 82,92–83,03 m) identiška akmenų struktūra buvo aptikta 2010 m. vykdytų tyrimų metu piliakalnio aikštelės Š kampe (*ATL 2010 metais*, V., 2011, p. 79). Tai leistų manyti, kad jos sudarė vientisą gynybinę sistemą. Ją pagal radinius būtų galima datuoti tiek XIII–XV a., tiek XVI–XVII a., bet pagal stratigrafiją labiau tikėtinas ankstyvasis datavimas. Vėlyvi radiniai ant šios struktūros paviršiaus galėjo patekti dvaro sodybos laikotarpiu. Tiksliau atsakyti leistų platesni archeologiniai tyrimai.

Šis horizontas yra siejamas su XIII–XIV a. piliakalnyje stovėjusia Rygos arkivyskupo, vėliau Livonijos ordino medine pilimi (1271 ir 1348 m. paminėjimai rašytiniuose šaltiniuose).

Minėti atidengti objektai yra susiję su gynybiniais statiniais, kai kurie jų buvo gynybinės gyvenamosios paskirties. Pastebėta, kad 2010 ir 2012 m. vykdytų tyrinėjimų piliakalnyje metu gana mažai surinkta XIII–XIV a. datuojamų su buitimi susijusių radinių – keramikos ir darbo įrankių (įtveriamas peilis – 2010 m.), bet gana daug su karyba susijusių artefaktų – 8 arbaleto strėlių antgaliai, 2 kirvių dalys, 2 kalavijų buoželės ir kt. Visai kitoks vaizdas konstatuotas

5 pav. XIII a. geležinės susuktos vielutės dalys, žalvarinis žiedas, rombo formos pakabutis. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 5. Pieces of 13th-century wound iron wire, a bronze ring, and a diamond-shaped pendant

6 pav. Geležinė dvirankio kalavijo buoželė. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 6. An iron pommel from a two-handed sword

2009 m. tyrinėtoje piliakalnio papėdės gyvenvietėje – čia nėra su karyba susijusių radinių, tačiau dominuoja keramika, gausiai surinkta ir darbo įrankių (peilių, galąstuvų, ylų, adatų, kaltelio, įnagio apdirbti kailinių žvėrelių kailius dalys ir kt.). Abiejuose objektuose vienodai gausiai surinkta papuošalų.

Viršutiniuose iki 20–80 cm gylio sluoksniuose atidengta stulpavietė 1 (H_{abs} 82,57 m), duobė 4, rasta pavienių XV a. pabaigos – XVII a. I pusės radinių (LDK Aleksandro denaras (1495–1506 m.), Livonijos Kristinos Augustos Vazos 1649 m. ir Rygos Gustavo Adolfo 16?? m. šilingų, XVI a. I pusės geležinė dvirankio kalavijo buoželė (6 pav.) (*T–3 tipas* pagal E. Okšotą; panaši su rankena ir geležtės dalimi rasta Rygos senamiestyje (Brūzis R., *14.–16. gadsimta tuvcīņas ieroči Rīgā*, Senā Rīga, 2012, t. 7, p. 66, pav. 1:4), geležinių kaltinių vinių, durų vyrio dalis, „U“ raidės formos statybinių detalių, langų stiklo šukių (20 vienetų), sidabrinė rutulio formos su kilpele saga, žaliai glazūruotų plokštinių (augaliniais, treliažo, „apkausto“ motyvais), negausiai karnizinių (su akanto lapų motyvais) koklių, koklių-karūnėlių bei jų kaklelių fragmentų (61 vienetas), žiestos kaimiškos (20 šukių), oksidacinės glazūruotos (58 šukės) ir neglazūruotos (5 šukės) keramikos fragmentų, gyvūnų kaulų (188 vienetai ir dar 59 chronologija nenustatyta). Šis horizontas yra siejamas su XVI–XVII a. piliakalnyje buvusia Senosios Žagarės dvaro sodyba, priklausiusia Syrevičiams ir Umiastauskiams.

Tyrimai padėjo atsakyti, kada suformuota išgrauža. XX a. 4 dešimtmetyje darytose nuotraukose ir 1942 m. atliktoje toponuotraukoje šioje vietoje užfiksuotas negilus įdubimas. Tai bei atliktų tyrimų rezultatai leistų manyti, kad šioje vietoje jau pilies egzistavimo metu XIII–XV a. ir vėliau dvaro sodybos metu XVI–XVII a. yra buvusi vartų vieta. Šioje vietoje yra atidengta akmenų sutvirtinimo struktūra, gynybinės gyvenamosios paskirties statinys. Minėtoji išgrauža – t. y. įdauba buvo gerokai išgilinta XX a. viduryje buldozeriu formuojant mototrasą.

Laiptų V šlaite žvalgytų grėžiamų stulpaviečių vietose konstatuotas iki 20–130 cm gylio storio velėninis ir neintensyvus kultūrinis sluoksnis su gyvūnų kaulais ir negausia XVII a. žiesta glazūruota keramika.

Surinkti radiniai perduoti saugoti į JIKM.

Žagarė (Žvelgaitis's) hillfort II and the Senoji Žagarė manor site

In 2012, the investigation was continued at Žagarė (Žvelgaitis's) hillfort II and the Senoji Žagarė manor site (Joniškis District) with the excavation of 96 m^2 (Fig. 1) and the survey of the path and 20 augering sites for stair posts (45 m^2). Area 3 was marked out in a part of the hillfort's E slope (corner) and in a partially destroyed and eroded depression (about 70% of the entire excavated area).

The cultural layer was from 30–54 cm to 1.1–1.2 m thick and was divided into from 1–2 to 4–5 layers and on the basis of finds, like in 2010 into 2 horizons: 1) 13th – first half of the 15th century and 2) 16th–17th centuries. A stone construction from the fortification (?), 3 postholes, 2 pits, a building, and a stone stove (Figs. 1, 2) were unearthed and metal artefacts (Figs. 3–6), hand thrown pottery, stove tile fragments, animal bones, and a fragment of burnt clay daub were unearthed.